

Honderdtwintig kilometer groen

Ruim baan voor het edelhert, het grootste 'wilde' zoogdier van ons land. Dat was een wens die een groep fanatieke natuurbeschermers twintig jaar geleden koesterde. Het dier dat ooit in groten getale door de Lage Landen zwierf, was teruggedrongen tot een leven achter een raster op de Veluwe. Afsneden van het malse gras in de uiterwaarden door een fijnmazig net van wegen en bebouwing.

Vandaag de dag staat het edelhert symbool voor de ontwikkeling van een nieuwe wildernis. In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit worden grote natuurgebieden aaneengeregen. De verbinding tussen de Oostvaardersplassen en het Duitse Reichswald vormt de spil in het groene raamwerk. De bedoeling is dat het edelhert het landschap straks door zijn graasgedrag over een lengte van 120 kilometer mede vorm geeft. Is Nederland klaar voor de ontvangst van dit nobel dier in ballingschap?

Imposant is het zeker: het gewei van een mannelijk edelhert dat het kantoor van Staatsbosbeheer in de Oostvaardersplassen siert. Het gevaarte meet bijna een armlengte. „Het is afkomstig van een van de allereerste exemplaren die hier zijn uitgezet,” vertelt beheerder Hans Breeveld. „Dat grote gewei laat bezoekers goed zien hoe mooi deze dieren kunnen zijn.”

Buiten graast een grote kudde soortgenoten, tezamen met konikpaarden en hekrunderen op een groene vlakte. Duizenden hoefdieren bevolken het terrein dat oogt als een savanne in regentijd. Dit is 'het Afrika van de polder': een reservaat van ruim 6000 hectare en toevluchtsoord voor vele bedreigde dieren en planten.

Wanneer de jeep van Staatsbosbeheer de kudde passeert, kijken de herten even op om vervolgens rustig verder te grazen. „Er wordt hier niet gejaagd, dus de dieren voelen zich niet bedreigd,” legt Breeveld uit. Hij wijst op een hinde dat haar jong zoogt. „In 1992 zijn er 45 exemplaren uitgezet. Nu lopen hier zo'n tweeduizend edelherten rond. Dat is wel zo'n beetje het maximale voor een gebied als dit.”

De Oostvaardersplassen zijn omheind met een raster, zodat de hoefdieren niet uit het gebied kunnen. Maar binnen enkele jaren moet het worden verbonden met het grootste loofbos van Nederland, het tien kilometer verder gelegen Horsterwold. Voor de edelherten, paarden en runderen komt er een doorgang. Het beheer wordt geheel aan deze grote grazers overgelaten: zo ontstaat spontaan

In 2018 moet een edelhert ongehinderd van de Flevopolder naar Duitsland kunnen lopen. En vice versa. Welke sprongen kan het dier nu al maken?

Tekst: Jeroen van der Horst **Foto's:** Dreamstime, Jeroen van der Horst

EVEN VOORSTELLEN... CERVUS ELAPHUS L.

■ Het edelhert (*Cervus elaphus L.*) is een inheemse diersoort waarvan de mannetjes een schouderhoogte tot 130 centimeter halen en een gewicht van ruim honderd kilo. Ze leven van oorsprong in groepen in een halfopen landschap.

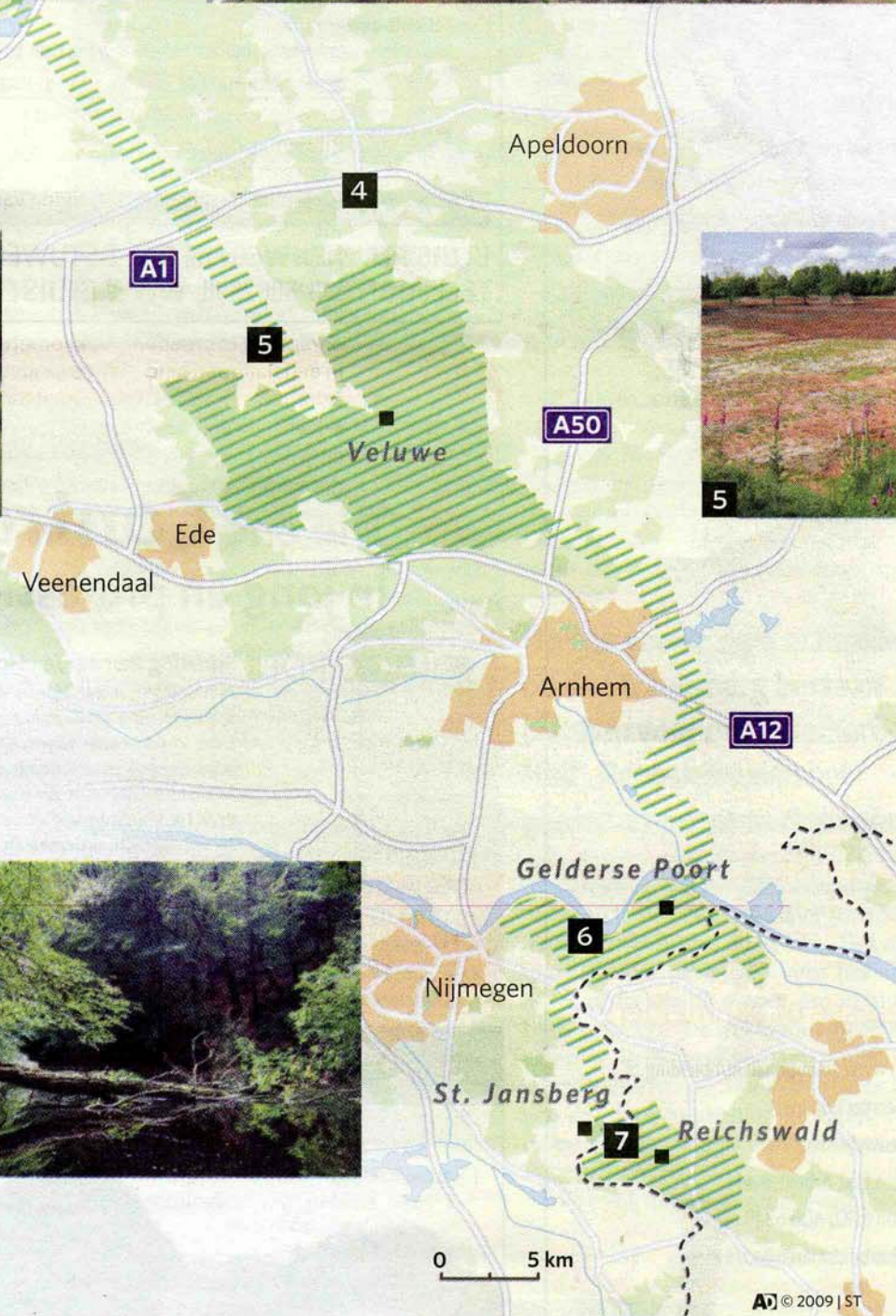
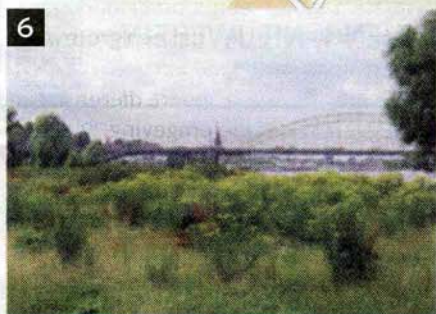
■ Het zijn voorname-lijk jonge mannetjes die eropuit trekken.

Over het algemeen loopt een hert per etmaal niet meer dan vijf kilometer, maar in tijden van voortplanting of schaarste aan voedsel kunnen ze binnen enkele dagen afstanden tot vijftig kilometer afleggen.

■ Organisaties als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten laten de natuur steeds meer hun gang gaan.

Beheer wordt het liefst overgelaten aan grote grazers, waaronder het edelhert. De herten worden beschouwd als een 'sleutelsoort': een dier dat een grote invloed heeft op planten en andere dieren in zijn leefomgeving. Met hun voorkeur voor grassen, kruiden, bladeren en twijgen, zorgen ze voor een gevarieerd landschap.

1 Tussen de Oostvaardersplassen en de A6 loopt ook nog een spoorweg.

2 De windmolens in de doorgang naar het Horsterwold gaan verdwijnen.

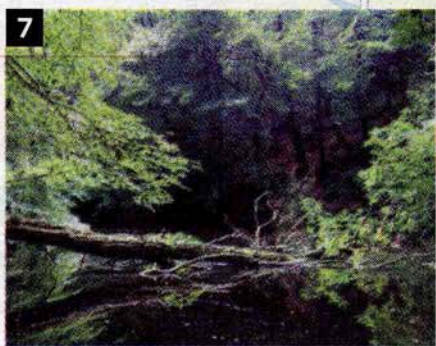
3 Het Horsterwold: Nederlands grootste aaneengesloten loofbos.

4 Op de Veluwe worden op korte termijn zes nieuwe ecoducten aangelegd.

5 Kamperen is er niet meer bij op camping 'Gerrits fles': het stuk grond wordt weer natuur.

6 Veel meer dan op de Veluwe, zullen herten het in de Gelderse Poort naar hun zin hebben.

7 Ook de populatie van 140 herten in het Reichswald kan straks de grens over.

een wildernis. Die ruigte moet straks ook recreatie naar het gebied lokken. De totale kosten worden op 400 miljoen geschat en de provincie Flevoland heeft een levenschte animatie van het gebied gemaakt. Een naam is er ook al voor: het Oostvaarderswold.

De geplande verbinding is nu nog slechts een groenstrook van zo'n zeventig meter breed die dwars door landbouwgebied snijdt. De omliggende aardappelvelden ogen als een biljartlaken;

tussen de gewassen zoemen tientallen windmolens. Om dieren vrije doorgang te geven, krijgt de strook de gewenste breedte van anderhalve kilometer. Dat betekent dat zo'n 35 landbouwbedrijven

Bij de introductie van het plan van het Horsterwold ontstond er vanuit de agrarische hoek fel verzet.

voor de nieuwe wildernis moeten wijken. Daarnaast worden onder de kruisende spoorlijn een tunnel en over de snelwegen wildviaducten gebouwd.

Het plan van het Oostvaarderswold heeft bij de introductie op fel verzet gestuit vanuit de agrarische hoek. Bij een statenvergadering hebben boze boeren geroepen dat ze de dieren wel met een veewagen naar het Horsterwold zullen brengen. Handen af van onze grond, vindt nog steeds een klein aantal van

hen. 'Stop de groene leugen', staat er op een bord naast de bestaande groenstrook. Maar het provinciebestuur geeft doorgang aan de natuurontwikkeling en de eerste percelen zijn reeds aangekocht. Uiteindelijk zullen alle boeren desnoods gedwongen verhuizen.

Het Horsterwold is al in een gevorderd stadium als geschikt leefgebied voor het edelhert. Het 4000 hectare grote terrein is in de jaren '70 met populieren beplant, maar in de loop der jaren is er voor een natuurlijker beheer gekozen. Veel ruigte en velden vol vlierbes, sleedoorn en hazelaar. Rust, ruimte en voedsel in overvloed. „Het edelhert zou hier in principe al kunnen leven,” zegt Jos Rutten, terreinopzichter van Staatsbosbeheer in het Horsterwold. Dit jaar leggen Rutten en zijn collega's nog meer waterpartijen en struikgewas aan om de oversteek voor de dieren naar de Veluwe te vergemakkelijken. De aanwezigheid van herten gaat wel ten koste van de houtproductie.

„Herten vreten aan de jonge, houtige vegetatie. Zo houden ze het landschap open.”

Aan de zuidkant van het bos stuiten de dieren op het Veluwemeer: de overkant lonkt op een halve kilometer.

Geen probleem, want edelherten zijn goede zwimmers. Bovendien zijn aan de andere oever een dam en eilandjes aangelegd. Een rustgebied voor vogels, waarvan ook het hert profiteert.

Na de zwemtocht wacht een knelpunt, want overstekend wild en snelwegen gaan niet samen en hier raast het verkeer in volle vaart over de A-28. „Tenzij er een ecoduct overheen wordt gelegd,” zegt Eric Klein Lebbink, stafmedewerker van Staatsbosbeheer. „Dat is een brug van beton met een laag zand waarop begroeiing is aangeplant. Zo kunnen de dieren in alle rust naar de andere kant.”

Even later laat hij zien hoe zo'n ecoduct werkt. De vegetatie van heide, dennen en berken loopt over in de aangrenzende bossen, zodat je niet in de gaten hebt op een brug boven de A-50 te staan. Hier zijn de sporen van herten en zwijnen zichtbaar. Ook dassen en allerlei andere dieren maken gretig gebruik van het viaduct. „We gaan op korte termijn negen van zulke ecoducten aanleggen, waarvan zes op de Veluwe. Dat is noodzakelijk voor de uitwisseling van populaties.” Met die opmerking raakt Klein Lebbink aan de hoofddoelstelling van de ecologische verbinding. Het aaneenrijgen van natuurgebieden betekent dat dieren en planten zich kunnen verspreiden en genen uitwisselen. Daardoor is er meer kans dat een soort behouden blijft.

De Veluwe zelf is een oud cultuurlandschap, dat in totaal 100.000 hectare bestrijkt. Dichte eiken- en beukenbossen worden afgewisseld met heidevelden, →

→ beken en akkertjes. Tot voor de introductie in de Oostvaardersplassen, kwam de enige 'wilde' populatie edelherten van Nederland in dit gebied voor. Zo'n 1600 exemplaren lopen er rond. Maar, zegt Klein Lebbink: „De arme, droge Veluwe is eigenlijk niet eens zo geschikt voor dit dier. Het edelhert houdt zich liever op in beekdalen en langs de grote rivieren met veel mals gras.”

Toch verwacht hij geen massale uittocht van groepen edelherten, wanneer de verbinding een feit is. „Het zijn vooral de jonge, mannelijke dieren die nieuw terrein verkennen. De hinden zijn trouw aan hun leefgebied.”

In de afgelopen jaren zijn er verschillende maatregelen genomen om de natuur zijn gang te laten gaan. Staatsbosbeheer heeft in samenwerking met de provincie en organisaties als Natuurmonumenten en Het Geldersch Landschap de zandwegen op de Veluwe voor gemotoriseerd verkeer gesloten. Dood hout blijft voortaan liggen, wat weer insecten aantrekt en beschutting geeft aan tal van dieren. En er is grond aangekocht.

Een zo'n nieuw verworven perceel ligt bij het Kootwijkerzand. Hier was voor enkele jaren een camping met 150 kampeerplaatsen. Staatsbosbeheer nam het terrein over om verstoring van het omliggende gebied tegen te gaan. Inmiddels is de gehele plek ontruimd en gereed voor teruggave aan de natuur.

Op een steenworp van Nijmegen ligt het luilekkerland voor edelherten: de Gelderse Poort. Dit is het gebied van de uiterwaarden, van uitgestrekte rietvelden en weelderige oobossen. Hier wordt ruimte gegeven aan de rivier om overstromingen in de toekomst minder kans te geven. Dat gaat hand in hand met natuurontwikkeling. Zo profiteren plant en dier van de winning van klei ten behoeve van de baksteenindustrie en dijkverbetering. Lepelaars waden door de ondiepe plassen, de bever maakt er zijn burchten en grote grazers als konikpaarden en galloways banjeren door de ruigte. Straks zal ook het edelhert zijn opwachting maken.

„De komst van de herten betekent een stap voorwaarts in het natuurbeheer,” zegt boswachter Gerrit van Scherrenburg. „Edelherten zijn de enige grote dieren die ook houtige vegetatie vreten.” Bovendien kunnen de dieren als publiekstrekker fungeren voor het groeiend aantal toeristen en recreanten in de regio. Hoewel de landbouw in betekenis afneemt, blijkt uit onderzoek dat de totale werkgelegenheid in het gebied stijgt. Vooral de horeca en hotels doen het goed.

Wat het Millinger theehuis betreft, mogen de edelherten snel komen. Deze horecagelegenheid middenin de Gelderse Poort is een van de vele bedrijven die profiteren van de nieuwe natuur. „Edelherten zijn prachtige beesten,”

Op avontuur: Het zijn de brutale mannetjes die de sprong naar andere gebieden moet wagen. Hindes volgen eventueel later.

zegt eigenaar Coen van den Boogaard. „Dat burlen lijkt me ook mooi om te horen.”

In eerste instantie wilden fanatieke natuurbeschermers Van den Boogaard uit het gebied hebben. Zijn theetuin zou verstoring voor het gebied betekenen. Maar inmiddels is die gedachte losgelaten. Mens en natuur mogen samengaan. Een groot deel van de Gelderse Poort is 'struinnatuur': de bezoeker kan vrij door het gebied wandelen.

Het lijkt slechts een kwestie van tijd tot de herten in de Gelderse Poort te zien zijn. „We kunnen wachten tot ze vanzelf komen of we kunnen ze eerder uitzetten,” zegt Van Scherrenburg. De boswachter en zijn collega's zijn daar nog niet helemaal over uit. Overigens, zo geeft hij toe, is het niet zo eenvoudig om edelherten ergens los te laten. „Dat is bij wet verboden. Je moet een speciale vergunning aanvragen.”

Vanuit de Gelderse Poort moet er een dwarsverbinding komen naar Duitsland. Aan de grens werken de Nederlandse natuurbeschermingsorganisaties en bosbouwdienst samen met hun Duitse collega's. Dit gebied heet het

Ketelwald: een grensoverschrijdend bosgebied van zo'n 9000 hectare.

Henny Brinkhof van Werkgroep Milieubeheer Groesbeek is enthousiast over de ecologische verbinding en de natuurbeleving voor bezoekers. Hij toont een voormalige maïsakker op de

Op een voormalige maïsakker op de St. Jansberg bestaan plannen voor een 'edelhert-trail'. Bezoekers zien het gebied dan door hertenogen.

St. Jansberg die het Nederlandse met het Duitse bos verbindt. Het perceel is beplant met lindes en eiken. „Het is zo ingericht dat het straks voor het edelhert aantrekkelijk wordt om er doorheen te lopen.” De werkgroep heeft ook een plan ingediend voor de aanleg van een 'edelhert-trail'. „Door een pad te volgen dat door het gebied kronkelt, zien de bezoekers het bos door de ogen van het edelhert.”

In het Duitse deel van het Ketelwald,

dat het huidige Reichswald vormt, leeft een populatie van 140 edelherten. Boswachter Stefan Spinner van Forstamt Kleve vindt de ecologische verbinding 'geen slecht idee', maar hij ziet de herten nog niet zo snel het Reichswald verlaten om zich met Veluwe soortgenoten te mengen. „Je zult een aantal zaken op orde moeten hebben. Er moeten nog een aantal ecoducten komen en wie gaat dat betalen? En dat geldt ook voor grond die nog moet worden aangekocht. En dan zal er bijvoorbeeld ook een schaderegeling voor boeren moeten komen wanneer herten aan hun gewassen vreten.”

Het Reichswald is in de eerste plaats gericht op houtproductie. Daarnaast wordt er stevig op het edelhert gejaagd. Maar door het lobbyen van natuurbeschermingsorganisaties is er meer aandacht gekomen voor een natuurlijker beheer. Er is een jachtvrije zone ingesteld en onlangs is een deel van de omheining rond het bos verlaagd. Zo kunnen de herten het gebied uit. En dat is voor een dier dat hier de laatste decennia achter raster heeft geleefd, een grote sprong voorwaarts. ■

Van A naar B: Een animatiefoto van de groenstrook in de Flevopolder.

NIEUWE WILDERNIS

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een samenhangend netwerk van belangrijke natuurgebieden in Nederland. Dit netwerk vormt de rugengraat van het huidige natuurbeleid dat in 1990 door het ministerie van LNV is ingesteld. Doel is om de versnippering van

de natuur tegen te gaan en de biodiversiteit te behouden of, waar mogelijk, uit te breiden.

De EHS is opgebouwd uit kerngebieden zoals de Veluwe, natuurontwikkelingsgebieden zoals de Gelderse Poort en de tussenliggende verbindingen. In totaal gaat het om zo'n 780.000 hec-

tare bos en ander natuurterrein. Bovendien moet de EHS aansluiten op het grote Europese netwerk van natuurgebieden. Het ministerie van LNV wil dat de ecologische verbindingen met een gezamenlijke oppervlakte van 27.000 hectare in 2018 gerealiseerd zijn.